

Láng Zsolt

Nevek a házfalon

Nem tudtam erről a házról, jóllehet éveken keresztül ott jártam el előtte, szinte naponta. A házról természetesen tudtam, csak a keramittéglás falára felírt neveket nem vettem észre. Életem első huszonvalahány évét Szatmárnémetiben húztam le, de ezekről a nevekről még csak nem is hallottam. Név, régies írással, mellette vagy alatta évszám. A születésé? Tíz, tizenöt évvel ezelőtt vettük észre, hogy ott vannak. Talán valaki olvassott róluk az újságban. Állítólag a deportáltak írták fel búcsúzóul, de ez biztos nem igaz, mert a gettóból az állomásra a város szélén vonultak a transzportok, ráadásul csendőrök, szuronyos csendőrök felügyelete alatt. Nem, a nevek egészen máskor kerülhettek a téglákra. Talán a gettóba való áthurcolkodáskor... Nem, akkor sem maradt idő ilyesmire. Talán akik hazatértek a lágerekből, azok kevesen írták fel az elpusztultak nevét. Talán. Ki-ki a maga szeretteit, férjet, feleséget, szülőt, gyermeket, barátot. Máris indulok, elsétálok a házig. Régóta nem jártam itthon, s akkor is csak kevés időre álltam meg. Öt perc séta a Vajai utcától a Lánchos templomig. Schönveisz Ernő, 1904, aztán egy másik, Fleisch Irma, 1908. Az újságban egyszer azt írták, hogy a falat lakkal bevonták. Ennek már nyoma sincs. Ráadásul valamilyen lilás festéket kentek rá, alig látszanak a nevek. Brókercégek és fogadóirodák működnek itt, cégtáblaerdő virít a járdáról nyíló bejárat fölött, illetve a vastraverzeken a ház sarkán. Sapkás suhanc cigarettázik a lépcsőn, ellenségesen méreget, amikor elkezdem böngészni a neveket. Továbbindulok, a posta felé, majd a volt zeneiskola előtt visszafordulok, és ismét megállok a ház előtt. Katz Simon, 1912, nahát, ő most lenne százéves. Hirtelen megint megjelenik a sapkás, most már végképp gyanús lehetek neki, lelép a lépcsőről, elindul felém. Nincs kedvem magyarázkodni, megfordulok, átvágok a Lánchos templom mellett a Református Gimnázium oldalára. Onnan nézek vissza a házra. Kálvin tér 1. szám, vagy ahogy a román többségű városi tanács elfogadta, Jean Calvin

tér. Azelőtt Pacii, magyarul Béke tér. Itt található a református városmag, a templommal, a négy-százötven éves gimnáziummal. Ide torkollik a Kazinczy utca, érinti a kis tér nyugati szélét, majd tovább fut a Főtér felé. A Főtér egyik oldalát Zsidókorzónak nevezik. A négyzet alakú Főtér két oldalát is úgy hívhatnák. A Vadnai-házat leszámítva zsidók építették valamennyi épületét. 1944-ben a város ötödét deportálják, a város központja kiürül. A háború után lakókat telepítenek a házakba, de azok végleg gazdátlanok maradnak.

Három-négyéves lehettem, emlékszem, kint játszottam az udvaron. Napsütéses, hóolvadási idő volt, az ereszről lecsorgó hó felgyűlt a töredezett beton lefolyóban, s annak peremén átfolyva tartott a kapu alatt ki az utcára. Fényhártya borított mindent, hunyorogtam. És akkor, ott, a dióhéj-vitorlások fölé hajolva megtudtam, hogy ma mennek el Róberték. A szomszéd gyerekek. Palesztina, ezt a szót is akkor jegyeztem meg. Azt is, hogy zsidó. Róbert és a bátyja lopva átnézett a kerítésen, ennyi volt a búcsú. Nagyanyám mondta, hogy elmennek. Később, két-három év múlva írtak, kérték, küldjünk nekik meggyet, cserébe küldenek narancsot. De nagyanyám nem válaszolt. Nem emlegette többet őket. Nem volt szabad emlékezni, sem rájuk, sem másokra. A vasárnapi ebédeknél titokként idéződött fel anyám gyerekkora is, apám meg soha nem mesélt semmit. Nagyszüleimtől csak utalások, félszavak, célzások formájában tudtam meg, hol éltek, mivel foglalkoztak. Minden áttételesen jelent meg, ha megjelent. Azt se tudtuk, hol élünk, hova tartozunk. Egy ellenséges jelenben élünk, aminek nem volt múltja, s a titkon létező múltnak álmokba vészett a jelene. Csak később, a '89-es rendszerváltás után lett másképp.

Nem úgy történt, hogy '89 után szabad lett a múltról beszélni. Nem ilyen egyszerűen. A forradalom új főterén megtörtént a csoda, mindenki szabad lett, és ez felemelő, jó állapot volt. De utána bekövetkezett az, aminek nem volt sem logi-

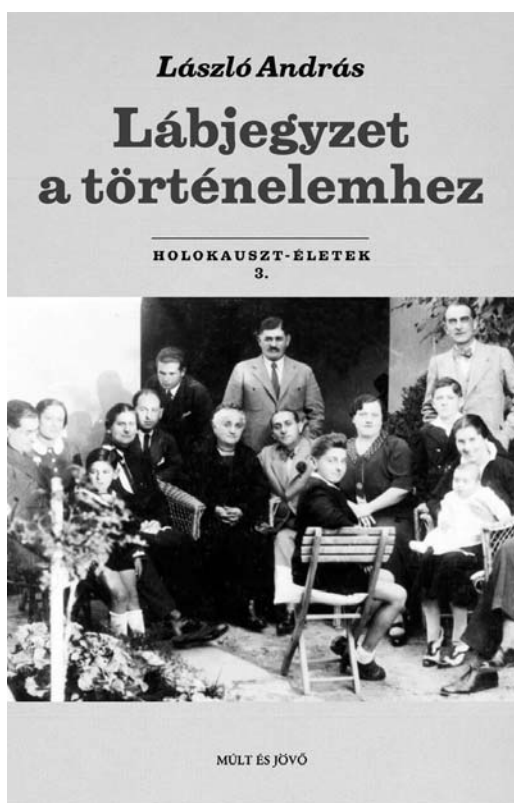
kája, sem indoka, sem indítóoka. A csoda három napja alatt nem érdekelt a múlt, egyáltalán nem érdekelt. Abban a háromnapos csodában a jelen tágassága maga a teljesség volt. Maradhatott volna minden abban a kitágult pillanatban. De nem maradt. Elgörbült az idő, visszazuhant az ív, valami történt, kicsorbult, megbicsaklott. A logikus folytatás a tágulás lett volna, nem a szűkülés. Valamilyen erő lehúzott megint. Nem értettem, miért. Nem értettem, mi történik? Honnan az a visszarántó erő? Belenéztem a múltba, és tudatlanságra leltem. Örök tudatlanságra.

Megismétlődő történetekre bukkantam. Népek jöttek és mentek. Megjelentek, prosperáltak, eltűntek. Benépesítették Erdély domboldalait, völgyeit, fennsíkjait. Aztán valami történt, elmenekültek, beolvadtak, elpusztultak. Az új selejtesen, de hűen követte a régit, a régi architektúra szerint alakultak a sorsok. Nagyon kevés '89-hez mérhető erdélyi pillanat volt az évszázak alatt. Nagyon

kevés. De ha volt, hasonlóképpen kimúlt, alászállt, elromlott, üledékké vált. S hogy ennek mi az oka? Beszélni sem tudunk róla. Sem a csodáról, sem a kudarcról, sem arról, hogy nincs hozzá beszédünk.

A továbbadott hagyomány és az emlékezet nyelve olyan viszonyban áll egymással, mint a bevásárlószatyor és a víz. „A hagyomány az utolsó sikertelen kísérlet emlékezete”, ahogy Furtwängler mondta. Nem tudom, milyen lehetne az emlékezés nyelve. Valószínűleg egy regény, mint amilyen a *Sorstalanság*, képes emlékezni... Talán a Berlin legdrágább telkére épült holokauszt-emlékmű is megfelelő emlékbeszéd. Maga a gesztus, ami felajánlja ezt a telket, az beszédes. A drágaság nem fitogtató képmutatás, hanem a tér attribútumaként megfelelő jelzés, annak kifejezése, ami a gesztus mögött áll. Talán egy nevekkel teli házfal is emlékezésnyelv... Talán egy tematikus lapszám is az lehet...

KIADÓNK GONDOZÁSÁBAN JELENT MEG

Kapható a jobb könyvesboltokban és a szerkesztőségben.

A magyar holokauszt túlélőinek fele elhagyta a szülőföldjét, hogy új országokban- és világokban ereszzenek ismét gyökeret. Sokakból közülük világhírű tudósok, művészek váltak, s ekként tértek vissza Magyarországra. Egyikük, László András, vagy, ahogy a világ ismeri Andrew Laszlo. (Ő volt az operatőre Walter Hill 1979-es *A Harcosok* (The Warriors) és Ted Kotcheff 1982-es *Rambo – első vér* című filmjének. Televíziós munkái közül kiemelkednek a *Washington: zárt ajtók mögött* és a *Sógun* című sorozatok.)

Mint megannyi magyar holokauszt túlélő, László András is befogadó hazája nyelvén: angolul írta meg emlékeit. E krónikájában nemcsak háttér, de főszereplő is a magyar szellem és művelődés emblematikus városa, Pápa, s egy Jókait, egy Petőfit is nevelő híres Református Kollégium.

László András műve három mozzanatból áll: a begyökeresedett magyar zsidó élet mikrokozmoszának ábrázolásából, majd a kiszántás, és az új életkezdés mozzanataiból.

Pápán, ahogy a magyar vidék nagy részén, nem, vagy csak szórványosan élnek zsidók – ezért hiányukkal vannak jelen. László András könyve e hiány kontúrait tölti meg gazdag tartalommal.